

इतिहास शिक्षणात आयसीटीची भूमिका

डॉ. सुनील एस. बोरकर
सहयोगी प्राध्यापक
इतिहास विभाग

श्रीमती. राजकमल बाबुराव तिडके महाविद्यालय, मौदा, जि. नागपूर

परिचय

माहिती आणि संप्रेषण तंत्रज्ञान (आयसीटी) एक शक्ती आहे ज्याने मानवी प्रयत्नांचे अनेक पैलू बदलले आहेत. दोन-तीन दशकांतील औषध, पर्यटन, व्यवसाय, कायदा, बँकिंग, अभियांत्रिकी आणि आर्किटेक्चर या मानवी प्रयत्नांच्या विविध क्षेत्रांवर आयसीटीचा प्रभाव प्रचंड आहे. परंतु जेव्हा एखाद्याने शिक्षणक्षेत्र पाहिले तर असे दिसते की आयसीटीच्या प्रभावाची एक विलक्षण अभाव आहे आणि इतर क्षेत्रांपेक्षा कितीतरी कमी बदल झाले आहेत. दुसऱ्या शब्दांत सांगायचे तर आयसीटीने शिक्षणात उपस्थिती सुरू केली असली तरी त्याचा प्रभाव इतर क्षेत्रांइतका तितका व्यापक □□□□. शिक्षण हा एक अतिशय सामाजिकदृष्ट्या क्रियाकलाप आहे आणि दर्जेदार शिक्षण हे पारंपारिकपणे मजबूत शिक्षकांशी संबंधित आहे ज्यात उच्चशिक्षकांशी वैयक्तिक संपर्क आहे. जग डिजिटल मीडिया आणि माहितीच्या वेगाने वेगाने जात असताना, शिक्षणात आयसीटीची भूमिका अधिकाधिक महत्त्वपूर्ण होत चालली आहे.

असे सुचविले गेले आहे की माहिती व दळणवळण तंत्रज्ञान (आयसीटी) माहिती समाजात आवश्यक असलेले पदवीधर आणि नागरिक विकसित करण्यासारख्या शैक्षणिक क्षेत्रात बरीच भूमिका बजावू शकते; शैक्षणिक निकालात सुधारणा आणि अध्यापनाची गुणवत्ता वाढविणे आणि सुधारणे आणि शिकवणे-प्रक्रियेत आयसीटी वापरणे शिकणे यामुळे अनेक प्रकारे शिक्षणाची गुणवत्ता वाढू शकते जसे की शिकाऊ प्रेरणा आणि प्रतिबद्धता वाढविणे, मूलभूत कौशल्ये संपादन करणे सुलभ करणे आणि शिक्षक वर्धित करणे. प्रशिक्षण. इतिहासा हा दुय्यम आणि तृतीय स्तरावरील मुख्य विषयांपैकी एक आहे, कारण 21 व्या शतकातील त्याची प्रासंगिकता आणि टिकून राहणे यासाठी व्हिडिओ टेप, टेलिव्हिजन आणि मल्टीमीडिया संगणक सॉफ्टवेअर सारख्या आयसीटीचा पुरेसा वापर करणे आवश्यक आहे ज्यामध्ये मजकूर, ध्वनी आणि रंगीबेरंगी हलविणाऱ्या प्रतिमा एकत्रित केल्या आहेत. आव्हानात्मक आणि अस्सल सामग्री प्रदान करण्यासाठी वापरले जाऊ शकते जे केवळ विद्यार्थ्यांना शिक्षण प्रक्रियेत गुंतवून ठेवेलच असे नाही तर शिक्षणाचे ठोस देखील करेल.

शिक्षणातील आयसीटीची संकल्पना आणि आव्हाने

माहिती आणि संप्रेषण तंत्रज्ञान (आयसीटी) हा शब्द संगणकाद्वारे देण्यात येणाऱ्या संप्रेषण क्षमता आणि सुविधांच्या अनुषंगाने माहिती तंत्रज्ञान (आयटी) च्या जागी 1990 च्या उत्तरार्धात सुरू करण्यात आला असे म्हणतात. तथापि, बहुतेक लोकांनी आयसीटी हा शब्द स्वीकारला, त्याच संकल्पनेचा संदर्भ देण्यासाठी उच्च शिक्षणातील लोकांनी संप्रेषण आणि माहिती तंत्रज्ञान (सी आणि आयटी) हा शब्द वापरला. आयसीटी या शब्दामध्ये अनुप्रयोग, तंत्र आणि प्रणालीची संपूर्ण श्रेणी समाविष्ट आहे. आयसीटी "संगणक, संप्रेषण उपकरणे आणि त्यांच्याशी संबंधित सेवांचा समावेश असलेल्या विस्तृत फील्डचा संदर्भ देते." याचा अर्थ असा की आयसीटी केवळ अनुप्रयोग आणि प्रणाली म्हणूनच मानली जात नाही तर जीवनासाठी कौशल्य देखील आहे. आधुनिक अर्थाने किंवा समकालीन समाजात "आत्मविश्वासाने, प्रभावीपणे आणि

स्वतंत्रपणे जगण्यासाठी प्रत्येक व्यक्तीला आवश्यक असणारी मूलभूत कौशल्य या अर्थाने साक्षरता आणि अंक या अनुषंगाने पाहिले जाते.

आयसीटीला वेगवेगळ्या विषयांचे क्षेत्र शिकण्यासाठी मुख्य कौशल्य म्हणून देखील पाहिले जाते. आयुष्यातील कौशल्य म्हणून आयसीटीची ही ओळख विकसित राष्ट्रांतील शालेय अभ्यासक्रमात तिची ओळख सांगत होती. आयसीटीच्या अभ्यासक्रमात तीन स्थान आहेत आणि यात आयसीटी शिकणे, आयसीटी सह शिकणे आणि आयसीटीद्वारे शिकणे समाविष्ट आहे. आयसीटी विषयी शिकणे म्हणजे आयसीटी संकल्पना म्हणजे शालेय अभ्यासक्रमात शिकण्याचा विषय म्हणून तर आयसीटीबरोबर शिकणे म्हणजे सूचना सुलभ करण्यासाठी आयसीटीचा माध्यम म्हणून वापर करणे. असे असूनही, बहुतेक शाळा अध्यापनासाठी माहिती व संप्रेषण तंत्रज्ञान पुरवित नाहीत. आयसीटी एक शिकवण्याचे माध्यम किंवा शिक्षणाचे स्रोत असू शकते. हे शिकण्याच्या प्रक्रियेमध्ये देखील समाकलित केले जाऊ शकते जेणेकरून सुविधा शिक्षणाद्वारे विद्यार्थ्यांच्या परस्परसंवादाद्वारे शिकले जाते. म्हणूनच शिक्षणातील आयसीटीला शिस्त, संसाधन आणि मुख्य कौशल्य मानले जाते. या तीन विस्तृत क्षेत्रांमध्ये, आयसीटी समाजाला प्रचंड लाभ देते.

21 व्या शतकातील इतिहास शिक्षण आणि इतिहासातील आयसीटीची भूमिका

21 व्या शतकातील संस्थांमध्ये इतिहासाचे शिक्षण आणि शिकणे सर्वात महत्त्वाचे म्हणजे सिद्धांत आणि अभ्यासाच्या चौकटीत विकसित झाले आहे. या तंत्रज्ञानाच्या युगात, कक्षाच्या सूचनांमधील संप्रेषणाच्या प्रभावी माध्यमांसाठी संप्रेषण तंत्रज्ञानाचा वापर आवश्यक आहे.

२१ व्या शतकात शिक्षणामध्ये आयसीटी वापरण्यामध्ये चार मूलभूत समस्या आहेत. ते प्रभावीपणा, खर्च, समानता आणि टिकाव आहेत. अलिकडच्या वर्षांत, सर्व स्तरांवर आणि औपचारिक आणि अनौपचारिक अशा दोन्ही प्रकारच्या सेटिंग्जमध्ये शिक्षणाची कार्यक्षमता आणि परिणामकारकता सुधारण्यासाठी आयसीटी सर्वात महत्त्वाचे म्हणजे संगणक आणि इंटरनेटचा कसा उपयोग केला जाऊ शकतो याबद्दल स्वारस्य वाढले आहे.

21 व्या शतकातील इतिहासाच्या अध्यापनात आणि शिकवण्यामध्ये आयसीटीची भूमिका चार प्रमुख कोनातून पाहिली जाऊ शकते, म्हणजेच, शिक्षक, शिक्षिका आणि इतिहासाच्या प्रतिमेवर होणारा परिणाम. आजही आमच्या शाळांमध्ये पारंपारिक शिक्षण सामग्रीवर जोर देते. बऱ्याच लोकांसाठी, विशेषतः इतिहासाच्या शिक्षकांनी व्याख्याने आणि सादरीकरणद्वारे शिकवलेल्या गोष्टी शिकवल्या आहेत. दरम्यान, समकालीन सेटिंग्ज आता अभ्यासक्रमांना अनुकूल आहेत जी सक्षमता आणि कार्यक्षमतेस प्रोत्साहन देते. विकसित देशांमध्ये, अभ्यासक्रम क्षमतांवर जोर देण्यास सुरुवात करत आहे आणि माहिती काय आहे यापेक्षा माहिती कशी वापरली जाईल यावर अधिक चिंतेत आहे. सक्षमता आणि कार्यक्षमता-आधारित अभ्यासक्रमाच्या हालचाली उदयोन्मुख प्रशिक्षण तंत्रज्ञानाद्वारे चांगल्या प्रकारे समर्थित आणि प्रोत्साहित केल्या आहेत.

बऱ्याच वर्षांपासून, सक्षमता आणि कार्यक्षमता-आधारित अभ्यासक्रम अवलंबण्याची इच्छा असणाऱ्या शिक्षकांना त्यांची संसाधने आणि साधने मर्यादित आहेत परंतु समकालीन आयसीटीच्या प्रसारामुळे आणि विपुल उपलब्धतेमुळे, पूर्वीचे अनेक निर्बंध आणि अडथळे आता दूर केले जाऊ शकतात. जसजसे विद्यार्थी आणि शिक्षक उच्च बँडविड्थमध्ये प्रवेश करतात, संप्रेषणाचे अधिक थेट प्रकार आणि सामायिक करण्यायोग्य संसाधनांमध्ये प्रवेश प्राप्त करतात, अशा गुणवत्ता शिक्षण सेटिंग्जचे समर्थन करण्याची क्षमता वाढत जाईल.

२१ व्या शतकातील इतिहासाच्या अध्यापनात आणि शिकवण्यात आयसीटीची आणखी एक भूमिका म्हणजे माहिती साक्षरतेची गरज. २१ व्या शतकात, शैक्षणिक संस्थांनी याची खात्री करून घेणे आवश्यक आहे की पदवीधर माहिती साक्षरतेची योग्य पातळी दर्शवू शकतात, "एखादी समस्या ओळखण्याची क्षमता आणि त्यानंतर संबंधित माहिती ओळखणे, शोधणे आणि त्याचे मूल्यांकन करणे" किंवा त्यातून उद्भवणाऱ्या समस्यांचे निराकरण करण्यासाठी. " अशा प्रकारच्या विकासास चालना देण्याची मोहीम त्यांच्या पदवीधरांना केवळ त्यांच्या विषयातील डोमेनमधील कौशल्य आणि ज्ञानच नाही तर सामान्य गुणधर्म आणि सर्वसामान्य कौशल्ये आत्मसात करण्यासाठी देखील हे सुनिश्चित करण्यासाठी संस्थांमध्ये

सामान्य हालचालींद्वारे उद्भवली आहे. पारंपारिक जेनेरिक कौशल्यांमध्ये औपचारिकपणे तर्क करण्याची क्षमता, समस्यांचे निराकरण करणे, प्रभावीपणे संवाद साधणे, निकालांवर बोलणी करण्यास सक्षम असणे, वेळ व्यवस्थापित करणे, प्रकल्प व्यवस्थापन आणि सहकार्य आणि कार्यसंघ कौशल्य यासारख्या क्षमतांचा समावेश आहे. दैनंदिन जीवनाची साधने म्हणून आयसीटीचा वाढता वापर अलिकडच्या वर्षांत माहिती साक्षरतेचा समावेश करण्यासाठी सर्वसामान्य कौशल्यांचा तलावाचा विस्तार पाहिला आहे.

विद्यार्थी इतिहास कसा शिकतात याविषयी आयसीटीची भूमिका महत्त्वपूर्ण आहे. तंत्रज्ञान ज्याप्रमाणे शाळा आणि विद्यापीठांमध्ये शिकत असलेल्या गोष्टींवर प्रभाव पाडत आहे आणि त्यास पाठिंबा देत आहे, त्याचप्रमाणे हेदेखील विद्यार्थ्यांच्या शिकण्याच्या पध्दतीत बदल घडवून आणणारे आहे. सामग्री-केंद्रीत अभ्यासक्रमापासून दक्षता-आधारित अभ्यासक्रमापर्यंतच्या हालचाली शिक्षक-केंद्रीत फॉर्ममधून विद्यार्थी-केंद्रीत फॉर्मपर्यंत पोहोचण्याच्या हालचालींशी संबंधित आहेत. तंत्रज्ञानाद्वारे सुलभ दृष्टिकोनांद्वारे, समकालीन शिक्षण सेटिंग्ज आता विद्यार्थ्यांना त्यांच्या स्वतःच्या शिक्षणाची जबाबदारी घेण्यास प्रोत्साहित करतात. पूर्वी, ट्रान्समिझिव्ह पध्दतींद्वारे विद्यार्थ्यांना शिकण्यास खूपच आरामदायक वाटले.

विद्यार्थ्यांना अभ्यासक्रम तयार करणारी माहिती इतरांना सांगू देण्याचे प्रशिक्षण देण्यात आले आहे. शिक्षणाचे माध्यम म्हणून आयसीटीचा वाढता वापर बदलत आहे आणि कदाचित शिक्षण प्रक्रियेतील शिक्षक आणि विद्यार्थ्यांद्वारे नियुक्त केलेल्या बऱ्याच धोरणांमध्ये बदल होत राहिल. तंत्रज्ञानामध्ये शिक्षणाच्या परिवर्तनास प्रोत्साहित करण्याची आणि शिक्षकांना प्रोत्साहित करण्याची क्षमता आहे जे एका अधिक शिक्षक-केंद्रीत मॉडेलचे समर्थन करते जे समस्या-आधारित शिक्षणाच्या दिशेने प्रगट होते आणि माहिती स्त्रोत म्हणून वेबचा वापर वाढवते. शैक्षणिक सेटिंग्जमध्ये आयसीटीचा वापर स्वतः या डोमेनमधील बदलासाठी एक उत्प्रेरक म्हणून काम करतो. त्यांच्या स्वभावातील आयसीटी ही अशी साधने आहेत जी स्वतंत्र शिक्षणाला प्रोत्साहन आणि समर्थन देतात. आयसीटीचा वापर शिकण्याच्या उद्देशाने करणारे विद्यार्थी शिकण्याच्या प्रक्रियेत मग्न होतात आणि अधिकाधिक विद्यार्थी माहितीचे स्रोत आणि संज्ञानात्मक साधने म्हणून संगणकाचा वापर करतात. विद्यार्थी कसे शिकतात या आधारावर तंत्रज्ञानाचा प्रभाव वाढतच जाईल.

महत्त्वाचे म्हणजे, शिक्षण तंत्रज्ञान म्हणून आयसीटीचा उदय हा वाढत्या जागरूकता आणि शिक्षणासाठी वैकल्पिक सिद्धांतांना मान्यता देणारा आहे. शास्त्रीय कालावधीत शिक्षणाचे विविध सिद्धांत शालेय अभ्यासक्रमात आयसीटी सुरू करण्याच्या तारखेपासून आहेत. आजच्या काळात शिकविल्या जाणाऱ्या सिद्धांतांमध्ये त्या रचनात्मक तत्त्वांवर आधारित आहेत. या तत्त्वांमध्ये असे म्हटले आहे की अर्थपूर्ण संदर्भात विविध दृष्टीकोन समर्थित ज्ञानांच्या सक्रिय बांधणीद्वारे शिक्षण प्राप्त केले जाते. रचनात्मक सिद्धांतांमध्ये, सामाजिक संवाद शिकणे आणि आकलन करण्याच्या प्रक्रियेत महत्त्वपूर्ण भूमिका बजावलेले पाहिले जातात. पूर्वी, अध्यापनाची पारंपारिक प्रक्रिया शिक्षकांचे नियोजन आणि विद्यार्थ्यांना अग्रगण्य विद्यार्थ्यांभोवती फिरत आहे व इच्छित शिक्षणाचा परिणाम प्राप्त करण्यासाठी अनेक अनुदेशात्मक अनुक्रमांद्वारे शिकवते. थोडक्यात ज्ञानाचे अधिग्रहण एकत्रीकरण करण्याच्या हेतूने या प्रकारच्या शिक्षणाद्वारे ज्ञानाच्या शरीराच्या नियोजित संप्रेषणाच्या आसपास फिरले आहे. समकालीन शिक्षण सिद्धांत ही शिकवण ज्ञान घेण्याऐवजी ज्ञान निर्मितीची एक सक्रिय प्रक्रिया आहे या कल्पनेवर आधारित आहे आणि ही सूचना म्हणजे ज्ञान प्रसारणाच्या प्रक्रियेऐवजी हे ज्ञान बांधकाम समर्थित आहे. रचनात्मकतेची सामर्थ्य वैयक्तिक समजण्याची प्रक्रिया म्हणून शिकण्यावर आणि सक्रिय आणि अर्थपूर्ण अशा अर्थाने अर्थाच्या विकासावर भर देतात.

निष्कर्ष

शिक्षण आणि प्रशिक्षणातील माहिती व दळणवळण तंत्रज्ञानाचे स्थान ओलांडले जाऊ शकत नाही. शिक्षणामध्ये त्याचे संपूर्ण एकीकरण शिक्षणाच्या विविध स्तरांवर गुणवत्तापूर्ण शिक्षण सुनिश्चित करण्यास मदत करते. काही शिक्षक शालेय अभ्यासक्रमात आयसीटी लागू आणि स्वीकारण्यास पाठिंबा देत नाहीत हे असूनही, बहुतेक शिक्षकांना असे वाटते की अध्यापन-शिक्षण प्रक्रियेत येणा problem्या समस्येवर मात करण्यासाठी आयसीटी हे सर्वात मौल्यवान साधन आहे. आयसीटी हे विशेषतः २१ व्या शतकात पुरेसे ज्ञान आत्मसात करणे, प्रक्रिया करणे आणि प्रसारित करण्याचे प्रमुख साधन बनले आहे. एकविसाव्या शतकातील एखाद्या देशाच्या विकासाचे मोजमाप करण्यासाठी त्याचा प्रभावी वापर एक अत्यावश्यक साधन बनला आहे. आज, मल्टीमीडिया, इंटरनेट, डब्ल्यूडब्ल्यूडब्ल्यू आणि इतर आभासी संगणक तंत्रज्ञानांच्या वेगाने वाढणाऱ्या नवीन माहिती तंत्रज्ञानांद्वारे शैक्षणिक संस्थांना आता आव्हान केले जात आहे, जे माहिती हाताळणी आणि प्रसार करण्याच्या शैली, दृष्टीकोन आणि कौशल्य बदलण्याची मागणी करतात. म्हणूनच, आपण २१ व्या शतकात पुढे जात असताना, वर्गातील सूचनांमध्ये आयसीटी स्वीकारण्यावर अनेक घटक जोरदार सैन्य आणत आहेत. वर युक्तिवाद केल्यानुसार, इतिहासाच्या पारंपारिक अध्यापनाने आशयावर जोर दिला आहे. अशा प्रकारे, समकालीन सेटिंग्ज आता अभ्यासक्रमांना अनुकूल आहेत जे आयसीटीचा योग्य वापर आवश्यक असलेल्या दक्षता आणि कार्यक्षमतेस प्रोत्साहित करतात. कारण आयसीटी एक शक्तिशाली एजंट म्हणून कार्य करते जे बऱ्याच शैक्षणिक पद्धती बदलू शकते.

संदर्भ

[1]Adesote, S. A; Fatoki, O. R 'he Role of ICT in the Teaching and Learning of History in the 21st Century' Educational Research and Reviews, v8 n21 p2155-2159 Nov 2013 <https://eric.ed.gov/?id=EJ1017635>

[2]Carroll, K. (2010). Using ICT in history for engaging learning. Teaching History, 44(2), 56–60. <https://search.informit.org/doi/10.3316/informit.731465735852103> (Original work published June 2010) <https://search.informit.org/doi/10.3316/INFORMIT.731465735852103>

[3]Hillis P, Munro B. ICT in History Education— Scotland and Europe. Social Science Computer Review. 2005;23(2):190-205. doi:[10.1177/0894439304273268](https://doi.org/10.1177/0894439304273268) <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0894439304273268#articleCitationDownloadContainer>

[4]Pamouktsoglou A., Antonopoulos J., Kalouri O. (2008) Applications and Exploration of ICT in Teaching History and Foreign Languages: Students and Teachers Attitudes, Perceptions and Evaluation. In: Lytras M.D. et al. (eds) The Open Knowledge Society. A Computer Science and Information Systems Manifesto. WSKS 2008. Communications in Computer and Information Science, vol 19. Springer, Berlin, Heidelberg. https://doi.org/10.1007/978-3-540-87783-7_35

[5]<https://terryhaydn.wordpress.com/pgce-history-at-uea/ict-in-history-teaching/>

[6]https://www.researchgate.net/post/What_is_the_the_important_of_using_ICT_to_teach_history_in_South_African_schools